

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

TROJÁN SZABOLCS

**MOSONMAGYARÓVÁR
2010.**

**NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM
MEZŐGAZDASÁG- ÉS ÉLELMISZERTUDOMÁNYI KAR
GAZDASÁGTUDOMÁNYI INTÉZET
MOSONMAGYARÓVÁR**

Programvezető:

DR. BENEDEK PÁL
egyetemi tanár
az MTA doktora

Témavezető:

DR. TENK ANTAL
professor emeritus
a mezőgazdasági tudomány
kandidátusa

**A BAROMFI- (BROILER) ÉS SERTÉSHÚS
TERMÉKPÁLYÁK SZEREPLŐINEK
JÖVEDELEMVISZONYAI**

Készítette:

TROJÁN SZABOLCS

MOSONMAGYARÓVÁR

2010.

1. BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉSEK

A világ mezőgazdaságában és élelmiszeriparában az elmúlt 50 évben akkora változások következtek be, mint korábban több száz év alatt. A technikai fejlődés, valamint az úgynevezett zöld forradalom hatására a mezőgazdasági termelés megtöbbszöröződött, ezzel párhuzamosan a világ népessége ugrásszerűen növekedett. Különböző nemzetközi szervezetek (OECD, FAO) prognózisai szerint a népességrobbanás a továbbiakban is folytatódni fog. A jelentős mezőgazdasági termelés növekedés ellenére sem sikerült világviszonylatban megoldani az egyenlő élelmiszerellátás problémáját, melynek hatására a világ fejlett részén (pl. USA, EU) jelentős az élelmiszer túltermelés, amíg a világ hátrányos helyzetű régióiban még 2010-ben is emberek ezrei halnak éhen naponta.

Az előzőekben röviden bemutatott viszonyok között 2004. május 1-jén csatlakozott hazánk az EU-hoz. Csatlakozásunk potenciális lehetőségeket biztosított a mezőgazdaság és az élelmiszeripar mellett más nemzetgazdasági ágazatoknak is arra, hogy új piacokat nyerhessenek. Az EU-tól kapott támogatások pedig új perspektívákat nyújtottak a nemzetgazdaság legtöbb ágazata számára. Erre azért is nagy szükség volt, mert a magyar mezőgazdaság még nem heverte ki a 1989-1990-es rendszerváltozás okozta problémákat (új birtok- és üzemi struktúra, privatizáció, előnytelen kárpótlási rendszer stb.). Ezek mellett a mezőgazdaság és az élelmiszeripar nemzetgazdasági jelentősége is lecsökkent (2008-ra a mezőgazdaság részesedése a GDP-ből 3,7%). A hazai növénytermesztés – elsősorban a GOFR növények révén – megtudta őrizni versenyképességét az EU piacain, elsősorban a támogatások következtében. Az állattenyésztés jelentősége viszont lecsökkent 2008-ra olyannyira, hogy pl. sertéshúsból a nettó exportőr pozíciónk néhány év alatt nettó importőrré változott.

A mezőgazdaságunk helyzetével foglalkozó szakemberek – köztük Balogh (2009) – azonban arra figyelmeztetnek, hogy a csatlakozás óta eltelt öt év túl rövid ahhoz, hogy a csatlakozás mérlegét egyértelműen megvonhassuk.

Következtetéseink levonásánál többször hivatkozunk az EU csatlakozásunk pozitív vagy negatív hatásaira, de a jelenlegi állapotok nem magyarázhatók kizárólag a csatlakozás hatásaival.

Vizsgálataink tárgyát a hazai húsipar gerincét alkotó sertés és baromfi – azon belül a broilercsirke – termékpálya részletes elemzése képezte. A témaválasztás azért esett erre a két ágazatra, mivel mindkettő a KAP ún. „puha szabályozása” alá esik, mint olyan, amelyiknek a termelését – a takarmányfogyasztása által – a GOFR-növényeken keresztül szabályozzák. A rendelkezésünkre álló 5 év (2004-2008) adatai lehetőséget adtak számunkra elemzések elvégzésre és ezek alapján következtetések levonására a mezőgazdasági termelés, azon belül a broilercsirke és sertéshús előállítás, valamint az élelmiszeripar (hús ágazat) területén.

Alapvető célkitűzésünk volt - az egyre nagyobb válságba kerülő - abrakfogyasztó ágazatok (sertés és baromfi) vizsgálata, abból a célból, hogy komplex képet kaphassunk a két vertikum szereplőinek jövedelem-, és versenyhelyzetéről. Céljaink között szerepelt továbbá, hogy feltárjuk azokat a tényezőket, amelyek döntően befolyásolhatják a vizsgált két ágazat versenyképességét országosan és regionális szinten egyaránt.

A dolgozat célja, hogy a baromfi (broiler) és sertéshús termékpályák egyes szintjeit az alábbiak szerint bemutassa és összefüggés-rendszerében vizsgálja:

- a vágóalapanyag előállító (országos, valamint a Nyugat-dunántúli Régióban termelő) gazdaságok jelenlegi gazdasági helyzetét, jövedelempozícióját;
- a hazai élelmiszeripar – azon belül a húsipar (sertés és baromfivágás és feldolgozás) jelenlegi állapotát, az elmúlt 5 évben lezajlott változásokat és a Nyugat-dunántúli Régió - két kiemelt - feldolgozó üzemének ökonómiai elemzésével;
- a hazai kiskereskedelem élelmiszergazdaságban -, valamint a húsipari termékek árképzésében és értékesítésében betöltött szerepét;
- nyereségviszonyok alakulását a két húsvertikum szereplőinél (alapanyag előállítók, feldolgozók, forgalmazók).

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

A témával kapcsolatos kutatások a Nyugat-magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar Gazdaságtudományi Intézetében folytak 2007-2010 között. A szükséges anyagi háttérrel a Markovszky Ingatlanhasznosító Zrt. biztosította.

A dolgozat elméleti megalapozásához hazai kutató és elemző intézetek (Központi Statisztikai Hivatal - KSH, Agrárgazdasági Kutató Intézet - AKI, GfK Hungária Piackutató Intézet, Kopint-Tárki Zrt., AC Nielsen Piackutató Kft.) adatbázisai kerültek felhasználásra. Emellett több adatsort a Baromfi Termék Tanács (BTT) és a Vágóállat és Hús Termékintézet (VHT) szolgáltatott.

Tekintettel arra, hogy hazánk 2004 óta az EU tagja, ahol az áruk szabad áramlása az egyik legfőbb alapelv, ezért szükséges – a hazai viszonyok mellett – az uniós és más piacvezető országok sertés- és baromfi szektorának bemutatása. Ezek termelése ugyanis döntően befolyásolja a hazai termék előállítás jövedelemviszonyait, keresletét és kínálatát egyaránt. A nemzetközi tendenciák bemutatását az United States Department of Agriculture (USDA), European Commission Eurostat, Association of Poultry Processors and Poultry Trade in the EU countries (AVEC), Pig Progress, Poultry Sciences adatbázisaira és szakértőinek tanulmányaira alapoztuk.

Az értekezés elkészítése során az elvégzett vizsgálatokat az alábbi fő csoportokra osztottuk:

- Termelői szint (vágóalapanyag előállítás)
- Feldolgozó szint (vágás, darabolás és feldolgozás)
- Kiskereskedelmi szint (értékesítés)

A termelői szint elemzésénél kizárólag a vágóalapanyag termeléssel foglalkoztunk, mivel a vertikális termékpályák e szakasza tekinthető mind termelési, mind pedig gazdasági szempontból kritikusnak. A dolgozat terjedelmi korlátok miatt nem tárgyalja a takarmánygyártás, a tenyész-alapanyag előállítás, valamint a teljes termékpályához tartozó egyéb szintek viszonyait.

A feldolgozó szint vizsgálatánál bemutatjuk az élelmiszeripar és azon belül a húsipar jelenlegi gazdasági helyzetét, az elmúlt években bekövetkezett főbb változásokat, valamint két – a Nyugat-dunántúli Régióban működő – feldolgozó üzem példáján vizsgáljuk a Régió

húsiparának gazdasági helyzetét és az országos termelésben betöltött szerepét.

A kiskereskedelmi szintnél az értékesítés struktúrájával, viszonyaival, a kiskereskedelem árképzésében betöltött szerepével, valamint a fogyasztói szokások alakulását ismerteti a dolgozat.

2.1. Az alapanyag-termelői (vágóalapanyag) szint gazdasági elemzésének alkalmazott módszertana

A gyakorlati szakemberekkel és a terméktanácsok szakértőivel folytatott számos konzultáció irányította a figyelmünket arra, hogy az ágazatok szereplőinek nehéz anyagi helyzete, valamint a feketegazdaság jelentős térnyerése - mindkét szektorban - általános bizalmatlanságot eredményezett, ami számos esetben jelentős gátja a reális adatokon nyugvó ökonómiai elemzések elvégzésének.

A felsoroltak következményeként személyes és telefonos interjúk készítésével kíséreltük meg az általános viszonyok feltárását. Az interjúk során üzemi adatokat nem kérdeztünk, hanem a vállalkozói kedvről, a termelés hatékonyságáról, az ágazatok kritikus pontjairól, az elégedettség szintjeire valamint a gazdálkodási kedvre helyzetük a hangsúlyt. Az interjúalanyok elérhetőségeit mindkét esetben a terméktanácsok bocsátották a rendelkezésünkre.

Az interjúba bevontak kiválasztása véletlen mintavételi eljárással történt a Nyugat-dunántúli Régióban tevékenykedő termelők közül. A mintavétel során 12-12 gazdaság került kiemelésre, közülük 10 sertéstartó és 8 broiler csirketartó vállalta az interjút, így az elemszámot 8-8-ra csökkentettük, a könnyebb elemzés érdekében.

A sertéstartó gazdaságok részéről interjút készítettünk 8 termelővel (4 egyéni gazdálkodóval és 4 gazdasági társaság vezetőjével, valamint egy beszerző-értékesítő szervezet vezetőjével. A broilercsirke ágazatban – azonos kérdéssorral – szintén 8 termelővel készült interjú.

A baromfi és sertéstartó gazdaságok valós jövedelemhelyzetét reprezentáló vizsgálati eredmények érdekében az Agrárgazdasági Kutató Intézet (AKI) által fenntartott tesztüzemi információs rendszer adatait használtuk fel. A tesztüzemi hálózat rendelkezik ugyanis több olyan beépített ellenőrző mechanizmussal, ami garantálja az adatok valóságtartalmát. A 2001 óta teljes magyarországi lefedettséggel rendelkező hálózat 19 megyéből, több mint 1900 gazdaság szolgáltat -

anonim módon – pénzügyi, jövedelmi és naturális adatokat az AKI számára.

A gazdaságok jövedelemhelyzetét, tőkeerősségét és hatékonyságát pénzügyi mutatók segítségével elemeztük. A mutatókat kiszámítottuk országos és regionális szinten, valamint 2004 és 2008 évekre is, külön a sertés és külön a broilertartó gazdaságokra.

A mutatók kiszámítását és értelmezését a 1. táblázatba foglaltuk össze.

1. táblázat

A dolgozatban elemzett pénzügyi mutatószámok, azok kiszámítása és értelmezése

Megnevezés	Képlet	Magyarázat
Pénzügyi helyzet elemzése		
Likviditási ráta	$\frac{\text{Forgóeszközök}}{\text{Rövid lejáratú kötelezettségek}}$	Meghatározza a vállalat rövid lejáratú eszközeinek és a rövid lejáratú forrásainak az arányát.
Likviditási gyorsráta	$\frac{\text{Forgóeszközök} - \text{Készletek}}{\text{Rövid lejáratú kötelezettségek}}$	A likviditási ráta finomabb változata. A forgóeszközökből kivonja a készletek értékét.
Tőkeszerkezeti mutatók		
Eladósodottság aránya	$\frac{\text{Kötelezettségek}}{\text{Eszközök összesen}}$	Megmutatja, hogy a saját források a kötelezettségek hány százalékát fedezik
Nettó eladósodottság	$\frac{\text{Kötelezettségek} - \text{Követelések}}{\text{Eszközök összesen}}$	Megmutatja, hogy a kinnlevőségekkel csökkentett kötelezettségeket, milyen mértékben fedezi a saját forrás.
Jövedelmezőség elemzése		
Eszközarányos jövedelmezőség (ROA)	$\frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Eszközök összesen}}$	Az eszközök jövedelemtermelő képessége az adott időszakban mekkora.
Tőkearányos jövedelmezőség (ROE)	$\frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Saját tőke}}$	Az adózás előtti eredmény a saját tőke növekedéséhez milyen mértékben képes hozzájárulni.

Árbevétel-arányos jövadelmezőség (ROS)	<u>Adózás előtti eredmény</u> Értékesítés nettó árbevétele	A vállalkozás jövedelmét viszonyítja az eladások nettó árbevételéhez
Munkateljesítményre jutó árb.	<u>Értékesítés nettó árbevétele</u> Munkateljesítmény	Egy munkaóra jutó nettó árbevételt fejezi ki

Forrás: www.penzugysziget.hu alapján

A módszertani vizsgálat mellett a szakmai előadásokon, konferenciákon való részvétel, valamint cégek, szakmai szövetségek vezetőivel folytatott személyes interjúk, konzultációk tapasztalatait, eredményeit is felhasználtuk.

A mutatószámok elemzéséből levont következtetésekkel és az interjúk segítségével készült az abrakfogyasztó ágazatok problémafája, ami összegző formában szemlélteti a hazai baromfi és sertéstartó gazdaságok főbb versenyhátrányt okozó tényezőit.

2.2. Feldolgozó szint gazdasági elemzésének anyaga és alkalmazott módszertana

A húsipar részletes elemzésénél felhasználtuk az AKI 2010-ben közreadott adatbázisát (A kettős könyvvitelt vezető élelmiszeripari szervezetek név és címjegyzéke 2008. május 31-én c.). Az itt szereplő 2007-es értékesítési nettó árbevétel szerint rangsoroltuk a húsipari vállalatokat tevékenységi kör (TEÁOR alapján) és telephely szerint. Az adatbázisban 352 olyan húsipari vállalat szerepel, amely tevékenységi köre alapján a húsfeldolgozás és tartósítás (15.1) kategóriába tartozik. A címjegyzékben szereplő vállalatok 81,2%-ának került feltüntetésre a 2007-es év értékesítési nettó árbevétele, így ezt használtuk a rangsor felállítására, kiemelten kezeltük a Nyugat-dunántúli Régió vállalatait.

A vágóalapanyag-termelőkkel és a feldolgozókkal készített interjúk alapján – figyelembe véve a terméktanácsok szakembereivel folytatott konzultációkon elhangzottakat – készült el a feldolgozó szint versenyhátrányait tartalmazó összefoglaló.

A húságazat teljesebb megismerése érdekében dokumentumelemzés módszerével felvázoltuk az elmúlt néhány évben lezajlott jelentősebb szervezeti és tulajdon változásokat, ezzel szemléltetve a piaci körülményekben bekövetkezett ágazati koncentráció mértékét. Elemzésünk információbázisát az Agrár Európa anyagai adták. A

felsorolásban nem szerepel az összes húsfeldolgozó vállalat, csupán azok a cégek, illetve cégcsoportok, melyek jelenős – a hazai piacra nagy hatást gyakorló – változásokon mentek át.

A Nyugat-dunántúli Régió üzemei közül kiválasztottuk a vezető (az éves árbevétele meghaladta az egy milliárd Forintot) feldolgozókat és véletlen kiválasztás módszerével kiemeltünk egy baromfi és egy sertéshús feldolgozót. A termelői szintnél alkalmazott pénzügyi és jövedelmezőségi mutatók segítségével szemléltettük – a két üzem példáján - a Régió vállalatainak gazdasági helyzetét.

A vállalati adatokat, valamint a piaci és gazdasági környezet bemutatását segítő szemléltető ábrákat az Opten Informatikai Kft. bocsátotta rendelkezésünkre, azok dolgozatban való felhasználása a Kft. engedélyével történt.

2.3. A kiskereskedelmi szint elemzésének anyaga, módszertana

Az értékesítési szint bemutatásánál szekunder adatok feldolgozásával ismertettük a napjainkra jellemző kiskereskedelmi hálózatok folyamatos térnyerését, valamint a hiper- és szupermarketek elterjedésének következményeit. A vizsgálatoknál felhasználtuk a KSH és az AC Nielsen által - a témában kiadott – tanulmányait és jelentéseit.

Az általános bemutatás után részletesen elemeztük a Magyarországon jelentős kiskereskedelmi láncok főbb gazdasági mutatóit és néhány jövedelmezőségi mutatót. A kapott eredményeket összevetettük a piacvezető hazai baromfi és sertéshús feldolgozó üzemek adataival, hogy szemléltessük a két szint közötti gazdasági különbségeket. A Világgazdaság honlapján szabadon hozzáférhető vállalati adatok képezték az adatbázist, melyből kiemeltük a vizsgálat témájához közel álló gazdasági társaságokat.

3. EREDMÉNYEK

3.1. Vágóalapanyag előállítás pénzügyi mutatói

Az empirikus vizsgálatok eredményeként feltártuk a vágóalapanyag előállítás versenyhátrányt okozó főbb tényezőit, melyek közvetett vagy közvetlen módon hatatnak a vizsgált gazdaságok jövedelemtermelő képességére. A baromfi és sertéstartó gazdaságok jövedelmezőségét annak változásait – az interjúk mellett - 2004 és 2008 között pénzügyi mutatószámok segítségével ismertetjük, mind regionális, mind pedig országos összehasonlításban.

A mutatók részletes információkat adnak az ágazat valós gazdasági helyzetéről, továbbá rávilágítanak azokra a tényezőkre, amelyek javításával az ágazatok termelésének hatékonysága növelhető, illetve a befektetők kockázata csökkenthető.

A vállalati tevékenység jövedelmezőségének elemzéséhez a mérleg adatai mellett az éves beszámolók eredménykimutatása került felhasználásra. A jövedelmezőséget az egyes eredménykategóriák fejezik ki. A gazdasági elemzésnél kiemelt figyelmet fordítottunk a jövedelmezőségi mutatókra. Az 2. táblázat összefoglalja a dolgozatban kiszámolt adatokat, melyek alapját képezték az új és újszerű eredmények megállapításának.

A vágóalapanyag előállító vállalatok pénzügyi mutatói

	Broilercsirke				Sertés			
	Országos		Regionális		Országos		Regionális	
	2004	2008	2004	2008	2004	2008	2004	2008
Likviditási ráta	1,48	1,46	2,89	3,43	2,43	1,63	4,48	5,94
Likviditási gyorsráta	0,9	0,98	1	2,32	0,96	0,62	1,21	2,83
Eladósodottsági mutató (%)	48,8	64,8	57,1	73,4	57,8	39	41,7	49,6
Nettó eladósodottság	0,71	1,21	1,19	2,46	1,15	0,43	0,63	0,76
Munkateljesítményre jutó nettó árbevétel (Ft.)	11,45	26,77	27,22	60,57	8,04	13,31	16,93	6,67
Eszközarányos megtérülés (ROA) Ft/100Ft	-0,82	4,78	2,99	-3,49	-0,81	-1,21	5,09	-0,2
Sajátőke-arányos nyereség (ROE) Ft/100Ft	-1,7	13,9	7,1	-20,9	-1,9	-2,1	20,8	-0,6
Árbevétel-arányos eredmény (ROS) Ft/100Ft	-0,6	2,8	1,4	-3,9	-1	-1	19,1	-0,9

3.2. A húsfeldolgozó szinthez gazdasági helyzete

Vizsgálataink további szakaszában a hús és baromfi-hús készítmények gyártása, baromfi-hús feldolgozás és tartósítás, valamint a húsfeldolgozás és tartósítás iparágakkal foglalkozunk részletesen (TEÁOAR szerint 1511, 1512, 1513).

Az alapanyagtermelői szinthez hasonlóan mélyinterjúk segítségével megállapítottuk, hogy a gyakorlati szakemberek mely tényezőket tartják kritikusnak a gazdaságos termelés szempontjából. A jövedelmezőség szempontjából kritikus tényezők feltárása mellett elkészítettük a Nyugat-magyarországi Régió húsfeldolgozóinak gazdasági elemzését. Az AKI által közzétett értékesítési árbevétel szerint rangsoroltuk a vállalatokat és közülük választottuk ki a baromfi-, és sertésfeldolgozó üzemeket azon vállalatok közül, amelyeknek az árbevétele meghaladta az 1 milliárd Ft-ot. Ezeket mutatjuk be a Régió feldolgozóinak gazdasági helyzetét 2008-ban.

A vizsgált időszak változásának szemléltetésére a 2004. évi adatokat is feltüntettük, majd elvégeztük a két időszak összehasonlító elemzését. Ezeknek az elemzéseknek az eredményeit összevetettük az országos szakágazati adatokkal, ami lehetővé tette a vizsgált vállalatoknak az országos szintű megítélését.

A számított eredményeket a 3. összefoglaló táblázatban tüntettük fel.

A Nyugat-dunántúli Régió kiválasztott húsfeldolgozó üzemének pénzügyi mutatói

	Baromfi feldolgozó		Sertés feldolgozó	
	2008	2004	2008	2004
Likviditási ráta	0,7713	0,7943	0,9761	1,582
Likviditási gyorsráta	0,6833	0,6982	0,6399	1,164
Eladósodottság aránya (%)	78,9	80,3	44,29	52,03
Követelések forgási sebessége	6,027	5,71	8,6194	6,49
Eszközarányos jövedelmezőség (ROA) Ft/100Ft	-10,88	-5,7	0,25	0,49
Tőkearányos jövedelmezőség (ROE) Ft/100Ft	-71,41	-74,04	0,46	1,09
Árbevétel-arányos jövedelmezőség (ROS) FT/100Ft	-3,45	-2,07	0,14	0,35

3.3. A kiskereskedelmi szint ökonómiai elemzése

Tekintettel arra, hogy az élelmiszergazdaságban alacsony az együttműködés hajlandósága, emiatt alacsony az érdekérvényesítő képesség is. Így az üzletláncokba beszállító élelmiszeripari termelést végző vállalatok több szempontból is kiszolgáltatottak a kereskedelmi láncoknak. A számviteli adatok összehasonlító elemzése jól mutatja az egyes feldolgozók és kiskereskedelmi láncok közötti markáns különbségeket, amelyek alapját képezik az üzletláncok meghatározó érdekérvényesítő képességének.

Az érdekérvényesítő képességen túl a láncok más tényezőkkel is befolyásolják az élelmiszeripar szereplőinek működését. Vizsgálataink során összegyűjtöttük azokat a versenyelőnyt okozó tényezőket, amelyek növelik a kereskedelmi szint meghatározó szerepét.

A 4. táblázat alapján látható, hogy jelenős gazdasági fölényben vannak a kereskedelmi láncok a feldolgozókkal szemben.

4. Táblázat

Főbb kiskereskedelmi láncok és húsfeldolgozók pénzügyi mutatói 2007-ben

	Saját tőke (milliárd Ft)	Üzemi árbevétel (milliárd Ft)	Üzemi eredmény (milliárd Ft)	Tőkearányo s jövedelmező -ség (Ft)	Árbevétel- arányos jövedelmezőség (Ft)
Sága	12.071	37.039	1.33	12,93	4,21
Pick	17.327	58.826	3.76	20,36	6
Herz	2.189	8.827	0.108	-6,17	-1,53
Debreceni Hús	6.863	19.758	0.316	4,43	1,54
Auchan	38.729	208.782	0.684	-3,7	-0,69
Penny Market	28.229	130.841	2.758	13,05	2,81
Spar	29.469	261.673	5.654	14,74	1,66
Tesco	250.783	534.213	10.696	3,94	1,85

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Kutatásaink eredményeiből megállapítható, hogy a hazai élelmiszergazdaság térvészése a rendszerváltozás óta folyamatos. Ezt a negatív tendenciát az EU-hoz való csatlakozásunk sem tudta visszafordítani. Különösen a sertés és broilercsirke ágazat küzd jelentős problémákkal, amit a csökkenő állatállomány, a megszűnő feldolgozó üzemek, valamint az importhús egyre növekvő beáramlása jól mutat.

A disszertációban - a bevezetésben leírt célkitűzések alapján - bemutatjuk a főbb versenyhátrányt okozó tényezőket a termelői (vágóalapanyag) szint esetén, melyek különösen nehezítik a hazai gazdaságok jövedelmező termelését. A legfőbb problémát okozó tényezők a következők:

- alacsony technikai színvonal;
- tőkeellátottság gyenge színvonala;
- alacsony érdekvégyesítő képesség;
- magas input árak;
- sajátos támogatási politika.

A fenti tényezők együttes eredőjeként, elsősorban az egyéni gazdaságok tömegesen hagytak fel a termeléssel, mivel nem rendelkeztek megfelelő tőketartalékkal ahhoz, hogy alkalmazkodjanak az EU csatlakozás által kialakított új piaci körülményekhez.

Az élelmiszeripar is jelentős változásokon ment át az elmúlt 20 évben, miután a termelés volumene, az ágazat jövedelmezősége folyamatosan csökkent. Mindez együtt járt az import élelmiszerek jelentős térnyerésével. A húsipar területén is komoly változások történtek az elmúlt időszakban. A baromfi vertikumban a 2000-es évek elején zajlottak le nagy változások, amikor a meghatározó piaci részesedéssel bíró integrációk – Carnex csoport, Hajdú Bét – megszűntek. A sertésfeldolgozás területén napjainkban zajlik egy jelentős koncentrációs folyamat, aminek hatására a tőkeszegény és veszteséges feldolgozók megszűnnek, vagy egy jelentős piaci részesedéssel bíró vállalatcsoportba beolvadnak.

A hazai élelmiszeripar és ezen belül a húsipar versenyképes termelését a következő főbb tényezők akadályozzák:

- a feketegazdaság magas aránya
- magas áfa kulcs
- monetáris politika
- a koncentrálttság alacsony foka

Az előzőekben említett főbb tényezők miatt a hazai húsipar több vezető feldolgozója került felszámolásra.

A kiskereskedelmi láncoknak az élelmiszer - és azon belül a húsipari termékek - értékesítésében ármeghatározó szerepük van. Mindez a jelentős gazdasági pozíciójukon, a piacmeghatározó szerepükön és sajátos üzletpolitikájukon alapszik. A felsoroltak teszik lehetővé, hogy a vásárlók mellett a beszállítók is profitot realizáljanak.

A vizsgált termékpályák jövedelemviszonyairól megállapítható, hogy a vágóalapanyag előállítók alacsony jövedelmezősége negatív tartományba került 2008-ra. A vizsgált feldolgozó tevékenysége közül a baromfi-feldolgozó veszteséges, míg a sertésfeldolgozó elhanyagoltató mértékű nyereségre tett szert. A vizsgált kereskedelmi lánc a húsipari termékeken kb. 25-30%-os felárt alkalmaz, amit a vásárlókon realizál. Ezek alapján megállapítható, hogy a kiskereskedelmi értékesítés nyereséges, míg a vágóalapanyag termelés és a feldolgozás veszteséges volt 2008-ban.

5. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. A pénzügyi mutatók alapján elvégzett vizsgálatokkal a broiler- és sertéshús termékpálya-szakaszok gazdasági folyamatainak feltárásához újszerű megközelítést alkalmaztunk. A számítások elvégzése után pontosabb kép alkotható a termékpályák valamennyi szereplőjének gazdasági-, és jövedelemhelyzetéről.

2. A Közös Agrárpolitika ugyanazon szabályozása alá eső két húszágazatnak (broilercsirke, sertés) jövedelem- és versenyhelyzete romlott az EU csatlakozást követő években, a helyzetromlás azonban nem azonos mértékű a két ágazatban. Ez a körülmény azt mutatja, hogy az alapvetően költség (és ár-) függő jövedelmet – input oldalról – ugyan erősen befolyásolja a takarmány árának változása, ez a változás nem magyarázható csupán a takarmányok árának változásával. A takarmány árán kívül más tényezők (pl. a tőke-, illetve a termeléskoncentrációjának) is jelentős szerepe van az eredmények alakulásában. E tényezők a két termékpálya vonatkozásában elsősorban a feldolgozó szféra jövedelemhelyzetét és versenyességét érintették kedvezőtlenül.

3. A csirkehús (broiler) ágazat vágóalapanyag-termelési fázisában a vizsgált öt év (2004-2008) során a jövedelemtermelés valamennyi mutatója országos szinten javult és a korábbi veszteséget mutató értékek pozitív tartományba kerültek. Ezzel ellentétben a Nyugat-dunántúli Régió broilercsirke-előállító gazdaságainak több jövedelmezőségi mutatója romlott és veszteséges szintre került. A mutatók értéke arra utal, hogy ebben az ágazatban az eszközérték-, illetve tőkeállomány nagysága (aránya) erős befolyással van a gazdálkodás eredményére.

4. A sertéshízalás jövedelmezősége a vizsgált időszakban mind országosan, mind pedig a Régióban alatta volt a broiler ágazatnak és az EU csatlakozás utáni években jelentős mértékben csökkent. Ebben az ágazatban nem csak a jövedelmezőségi mutatók értéke romlott, hanem más meghatározó gazdasági mutatók (likviditási ráta, eladósodottsági mutató) értékei is folyamatosan romlottak. Különösen érvényes ez a megállapítás az egyes termékpálya-szakaszokban lekötött tőkére vetített jövedelem alakulására. Ezzel is magyarázható a gyenge tőkeerejű,

koncentrálatlan kis- és közepes méretű sertéstartó gazdaságok tömeges megszűnése, ami 2008 után is folytatódott.

5. A húsfeldolgozó vállalatok – annak ellenére, hogy még mindig a szükségesnél jóval nagyobb feldolgozó kapacitással rendelkeznek – az EU csatlakozást követő években egyre kiszolgáltatottabb helyzetbe kerültek a (kis)kereskedelmi láncokkal szemben. Az általuk képviselt tőkeerő (tőkekoncentráció) alacsony értéke miatt árelfogadó pozícióba szorultak és gyakran a költségeiket sem tudják realizálni termelői áraikban. A húsfeldolgozók többségének jövedelmezősége még az alapanyag termelőkénél is alacsonyabb és a vizsgált időszakban folyamatosan romlott.

6. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMEKÖRÉBŐL ÍRT TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK, ELŐADÁSOK JEGYZÉKE

6.1. MAGYAR NYELVEN, LEKTORÁLT SZAKFOLYÓIRATBAN MEGJELENT TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK:

TROJÁN SZ. - KOVÁCSNÉ GAÁL K. - TENK A. (2007): A termeléstechológia tényezőinek befolyása a brojlercsirke – hízalás jövedelmére. Animal Welfare, Elektronikus újság, IV. évf., 3.sz., 1-17. pp.,

<http://www.animalwelfare.szie.hu/cikkek/200803/AWETH2008191206.pdf>

TENK A. - TROJÁN SZ. (2008): A hazai mezőgazdaság együttműködési folyamatainak tükröződése a „Gazdálkodás” folyóiratban I., Gazdálkodás, 52. évf., 2008/6. sz., 600-611. pp.

TROJÁN SZ. - TENK A. (2009): A hazai mezőgazdasági együttműködésekéről a „Gazdálkodás” folyóiratban II., Gazdálkodás, 53. évf., 2009/2. sz., 188-194. pp.

TROJÁN SZ. - TENK A. (2009): A hazai mezőgazdasági együttműködésekéről a „Gazdálkodás” folyóiratban III., Gazdálkodás, 53. évf., 2009/3. sz., 282-285. pp.

TROJÁN SZ. - TENK A. (2009): A hazai mezőgazdasági együttműködésekéről a „Gazdálkodás” folyóiratban IV., Gazdálkodás, 53. évf., 2009/4. sz., 390-397. pp.

TROJÁN SZ. - TENK A. (2010): A hazai mezőgazdasági együttműködésekéről a „Gazdálkodás” folyóiratban V., Gazdálkodás, 54. évf., 2010/2. sz., 206-219. pp.

6.2. MAGYAR NYELVEN, LEKTORÁLT SZAKFOLYÓIRATBAN MEGJELENÉS ALATT ÁLLÓ TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK

TROJÁN SZ. – VARGA ZS. – KALMÁRNÉ HOLLÓSI E. (2009): Az állati eredetű „helyi termékek” értékesítési lehetőségei, avagy termékpálya röviden. Animal Welfare, Elektronikus újság

CSORDÁS S. T. – SZENTIRMAY A. – TROJÁN SZ. (2010): A takarmányárak változásának hatása a pulykahús előállítás integrátorainak gazdálkodására. Gazdálkodás,

POGÁNY É. - TROJÁN SZ. – VARGA R. (2010): Sertéshús termelés színvonala és jövedelmezősége eltérő tartási és takarmányozási körülmények között. Gazdálkodás

6.3. IDEGEN NYELVEN, LEKTORÁLT SZAKFOLYÓIRATBAN MEGJELENT ÉS MEGJELENÉS ALATT ÁLLÓ TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK

TROJÁN SZ. – CSIZMADIA M. – CSORDÁS S.T. (2009): The formation and development of forms of cooperation in 20th century hungarian agriculture. Gazdálkodás, Vol. 53. 2009/23. Special Edition, 111-123. pp.

R. MÁRKUS – I. TELL – T. TÓTH - SZ. TROJÁN (2010): Use of rapeseed cake for improving competitiveness in swine production, Acta Ováriensis, MEGJELENÉS ALATT

6.4. MAGYAR NYELVŰ ELŐADÁS ANYAGOK

TROJÁN SZ. (2008): A sertés és baromfihús (brojler) termékpálya szereplőinek jövedelemviszonyai. XI. Nemzetközi Tudományos Napok I-II. Gyöngyös, 2008. március 27-28., 606-611. pp.

TROJÁN SZ. - ESSŐSY Á. - CSORDÁS S. T. (2008): A termeléstechológia tényezőinek befolyása a brojlerhús előállítás jövedelmére. XXXII. Óvári Tudományos Nap, Mosonmagyaróvár, 2008. október 9. Digitális (CD) konferencia kiadvány.

TROJÁN SZ. (2009): A sertés- és baromfihús (brojler) termékpálya szereplőinek költség-jövedelem viszonyai. Mezőgazdaság és a vidék jövőképe, Mosonmagyaróvár, 2009. április 17-18., 475-480. pp.

TROJÁN SZ. – VARGA ZS. – KALMÁRNÉ HOLLÓSI E. (2009): Állati eredetű „helyi termékek” értékesítési lehetőségei, avagy termékpálya röviden. II. Gödöllői Állattenyésztési Tudományos Napok, SZIE MKK, Gödöllő, 2009. október 16-17. Abstract, 64. p.

ESSŐSY Á. - TROJÁN SZ. (2009): A fajlagos költségek elemzése a baromfihús termelésben. Gazdálkodásban publikált PhD hallgatók és doktorok II. tudományos konferenciája, Mosonmagyaróvár

MÁRKUS R. - TELL I. - TÓTH T. - TROJÁN SZ. (2009): A repcepogácsa felhasználásának lehetősége a sertéstakarmányozásban, V. Európai Kihívások Konferencia 2009, Szeged

6.5. IDEGEN NYELVŰ ELŐADÁS ANYAGOKOK

F. NAGY - SZ. TROJÁN (2008): National and common approach in the extension service of agricultural economy. 6th. International Scientific Days of Land Management in the Great Hungarian Plain. Mezőtúr, 16th – 17th október

R. MÁRKUS - I. TELL - T. TÓTH - SZ. TROJÁN (2009): The cost reducing effects of novel feedstuffs in pigfarming in Hungary, MACE conference in International Congress Centre Berlin, 14th – 15th january